

יסוד מנהג ההקפות ודין הקפות נשים בשמחת תורה*

מנהג ההקפות
שיטת הרמ"א והתמיהה עליו
'ביום חתונתו וביום שמחת ליבו'
שמחת תורה בנשים
מסקנה

מנהג ההקפות

במאמר שהתפרסם בגיליון 239 של 'המעין' (תשרי תשפ"ב; עמ' 54 ואילך) הראינו שהגהת הרמ"א באו"ח ס' תרסט המביאה שני מנהגים אשכנזים קדומים, מנהג הקהל לשמוח ביום שמחת תורה, והמנהג להעלות חתנים לסיום התורה ולהתחלתה, היא הלחמה של שלוש שיטות **חלוקות**: ספר המנהגים לרבי יצחק אייזיק טירנא, ספר אור זרוע והטור. כל אחת מהשיטות הללו פירשה מנהגים אלו על פי דרכה, וכל שיטה הוסיפה מנהגי לוואי על פי דרכה, והרמ"א הוא שהרכיב את שלוש השיטות לכדי תלכיד מנהגים שלם וחדש, תוך מתן עדיפות לשיטת ספר המנהגים. עמדנו שם על כך שמנהג ההקפות בשמחת תורה שגם הוא הובא ברמ"א מיוסד רק על ספר המנהגים, שכשלעצמו סבר כנראה שהשמחה ביום שמחת תורה היא **אך ורק** שמחה על השלמת המצוה הגדולה לקרוא בתורה בציבור בשנה היוצאת, ועל הכניסה מחדש למצוה זו של הקריאה בתורה בציבור בשנה הנכנסת¹.

שיטת הרמ"א והתמיהה עליה

עתה נשאל: מתוך אלו משני טעמי השמחה, שהם המקור על פי ספר המנהגים למנהג לשמוח ביום שמחת תורה, נולד המנהג הנוסף להקיף את הבימה עם כל ספרי התורה (מנהג שנודע לרמ"א, כאמור, אך ורק מספר המנהגים)? השאלה מתחדדת מפני שהשולחן ערוך פוסק באו"ח ס' קלה סע' יד (בעקבות המרדכי שהובא בבית יוסף שם) 'בני אדם החבושין בבית האסורין אין מביאים אצלם ס"ת אפילו בראש השנה וביום הכיפורים', והרמ"א מסכים, ורק מוסיף: 'אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומיים קודם מותר, ואם הוא אדם חשוב בכל עניין שרי'. נשאלת אם כן השאלה, איך מצד אחד אסור לטלטל ספר תורה אף לשם קריאה בו במניין, ומאידך גיסא אנו

* יהי מאמר זה לעילוי נשמת פרופסור ר' יעקב שויקה ז"ל, ממנגישי התורה בימינו.

1 ראו בהערות 40, 42 במאמר הנזכר.

מטלטלים בשמחת תורה את כל ספרי התורה שבארון הקודש ולא רק את הספרים שנקרא בהם, ועוד שאנו מקיפים עם הספרים את הבימה פעם אחר פעם ללא קצף² וללא שום תכלית מעשית! ואל תשיבני שטלטול התורה בהקפות הוא לכבודה של התורה³, כי היא גופא מנלן שהקפת הבימה עם כל ספרי התורה ולא רק עם הספרים שנקרא בהם, וזאת **פעם אחר פעם** 'כשם שמקיפין עם הלולב' ואף יותר מכך, הוא לכבוד התורה, מה שלא מצאנו מעולם!⁴ ומשום כבוד התורה עדיף היה רק לפתוח את ארון הקודש, או אף להוציא את ספרי התורה מארון הקודש ולהניחם על הבימה ולפייט כפי שכתב הטור, ובוודאי שאז גם מותר לרקוד לפני הספרים⁵, אך מהיכתי תיתי לטלטל את ספרי התורה ולהקיף איתם סביב הבימה פעם אחר פעם כשם שמקיפים עם הלולב? מהרי"א טירנא עצמו לא כתב שמנהג ההקפות הוא לכבוד התורה, למרות שכתב שהמנהג להרבות קרואים ביום שמחת תורה הוא לכבוד התורה, ואף הרמ"א אחרי שהביא את מנהג ההקפות כתב אך ורק 'והכל משום שמחה' ולא משום כבוד התורה! ומהרי"א טירנא עצמו בהלכות חודש אב מלמדנו שסיום של מסכת הוא עילה לעריכת סעודת מצוה, אך לא מעלה על דעתו להוסיף שגם מקיפים את הבימה עם התורה או הגמרא כחלק משמחת הסיום!

'ביום חתונתו וביום שמחת ליבו'

והנה, אם נאמר שהמנהג שהביא מהרי"א טירנא להקיף עם ספרי התורה את הבימה ביום שמחת תורה נולד לכבוד הכניסה מחדש ביום זה לקיום המצוה של

2 'אין פוחתין מהם [משבע פעמים] אבל מוסיפין עליהם' (מעשה רב על הגר"א אות רלג), וראה גם לקמן הע' 19 מנהגו של בעל החפץ חיים.

3 ראו ביאור הלכה לסימן קלה סעיף יד ד"ה 'אין מביאין'.

4 עיקר האיסור הוא בטלטול ספר התורה מחוץ לבית הכנסת, ויש לדבר סמך כבר בלשון המרדכי שאוסר להביא ספר תורה דווקא לבית האסורים ולא אוסר את הוצאת הספר מהארון בתוך בית הכנסת לקריאה בו גם כשלא מדובר על קריאה בציבור (ואין חולק שמוותר ליחיד בביתו להוציא את ספר התורה מהארון וללמוד בו לעצמו, ע"י למשל בספר החינוך מצוה תריג בשרשי המצוה, וכן ברא"ש שמובא בטור יו"ד סי' ער). ועדיין לא יתכן לומר שייאסר להביא ספר תורה ליחיד שמנוע מלהשתתף בקריאת התורה בציבור ואפילו אם בשעת הקריאה יצטרפו אליו אחרים ויהיה שם מניין, ראה בביאור הלכה הנ"ל, ובאותה עת למי שבתוך בית הכנסת יהיה מותר לטלטל את הספר סביב הבימה פעם אחר פעם כמה שעות רצופות שלא לשם הקריאה בו אלא רק לשם שמחה או כל מטרה אחרת. מלבד זאת, פוק חזי, שבשמחת תורה ורקדים עם התורה גם ברחובה של עיר, והיא גופא מנלן שמוותר?

5 וראה בהערה 39 במאמר הנזכר וכן בהערה 40, 41, 42.

הקריאה בתורה בציבור בשנה שזה עתה התחילה⁶, הדברים מתבארים, שהרי כתב הזוהר⁷ "פד סליק ס"ת לתמן פדיון, בעאן כל עמא לסדרא גרמייהו לתתא באימתא בדחילו ברפתת בזיע ולכוונא לבייהו פמה דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אוריינתא" וכו'.⁸ לפי הזוהר בכל קריאה בתורה בציבור אנו חווים מחדש את מעמד הר סיני⁹, ומסתבר שביום שמחת תורה לא רק שומעים פרשה נוספת שניתנה בהר סיני כפי שאנו נוהגים בכל שבת ושבת, אלא גם משחזרים את המעמד השלם של קבלת התורה בלוחות אבנים, שכך כתב בתיקוני זוהר¹⁰ "בההוא זימנא דשמחת תורה שויין עטרא בריש כל צדיק לעילא, כד"א בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת ליבו, ביום חתונתו דא שכיתא תתא וביום שמחת ליבו דא שכיתא עילאה, והכי צריכין ישראל לאתעטרא בכלא בעטרה על רישייהו בימנא דשמחת תורה", ואותו פסוק שבעל תיקוני זוהר דורש על יום שמחת תורה, דורשת המשנה בתענית פרק ד משנה ח על יום מתן תורה בהר סיני (וכן הוא בזוהר לפרשת ויחי דף רטו ע"א), ובזוהר חדש לפרשת בראשית (דף כז ע"א) נדרש פסוק זה על חובת השמחה ביום שבו הנער מגיע למצוות¹¹. והרי ביום הכיפורים הוריד משה רבינו את הלוחות השניות¹². מובן אם כן מדוע נהגו בשמחת תורה להקיף את הבימה עם ספרי התורה, שבכך אנחנו כאילו מולכים את התורה מהר סיני אלינו כפי שעשה משה רבינו אחרי שקיבלנו ביום כיפור בלוחות שניות¹³. על כן כנראה כתב הרמ"א שמנהג ההקפות הוא 'משום

6 ולא על השלמת המצוה לקרוא בתורה בציבור בשנה שחלפה, שזוהו כנראה הטעם הראשון משני הטעמים שפסק מהר"י טירנא לשמחה בשמחת תורה (אמנם בספר אוצר כל מנהגי ירוון מט, א משמע אחרת, וצ"ע).

7 בפרשת ויקהל דף ר עמוד א. גם אם מחבר ספר המנהגים לא הכיר את הזוהר, הרי המקור לכך שביום הכיפורים קיבלנו לוחות שניות נמצא בגמרא תענית ל, ב, ועי' רש"י דברים ט, יח ד"ה ואתנפל, והמקור לכך שהעולה לתורה הוא כמשה רבינו נמצא בירושלמי כדלהלן.

8 לפני כן נכתב שם (ומובא בבית יוסף או"ח סי' קמא): "וְאֶסִּיר לְמִקְרֵי בְּסִפְרָא דְאֹרְיִינְתָא בְּרַחֲדֵי בְּלַחֲדֵי וְכֵלְא צִיִּיתִין וְשִׁתְּקִין בְּגִין דְּיִשְׁמְעוּן מְלִין מְפֻמְיָה, פְּאִילוּ קְבִילוּ לָהּ הֵיא שְׁעָתָא מְטוּרָא דְּסִינֵי". וראה גם זוהר פנחס רכט ע"א: 'בְּזִמְנָא דְּדַבְּרוּ נְפִיק מִפִּי הַקּוּרָא אִיהוּ חֲשִׁיב לְגַבִּייהוּ פְּאִילוּ מְקַבְּלִים אֹרְיִינְתָא בְּטוּרָא דְּסִינֵי'.

9 במקומות נוספים נכתב בזוהר שמעמד הר סיני מעולם לא הסתיים. עי' למשל בזוהר ואתחנן דף רס"א ע"א: 'דלא פסק מבויע לעלמין', וייתכן שהדברים רמוזים כבר ברש"י על הפסוק 'קול גדול ולא יסף' (דברים ה, יט). וראה במאמר הנזכר בהערה 27.

10 תיקונא חד ועשרין אות שעד, דף נו עמ' א; במהדורה עם פירוש מעלות הסולם עמ' שמד.

11 מובא בספר יסוד ושורש העבודה שער הכולל פרק טו.

12 הנוסח במדרשים ובמפרשים הוא בדרך כלל 'לוחות שניות' ולא 'לוחות שניים', ולמדקדקים ינעם.

13 כתב הלבוש בסימו תרסט: 'ומה שמסיימין ומתחילין התורה ביום אחרון דסוכות, ולא בראש השנה

שמחה, והכוונה לשמחה על קבלת התורה. אמנם לא מצאנו שמחה מפורשת ביום קבלת התורה¹⁴, אך מצאנו שמחה וריקודים בהכנסת ארון הברית לאהל אשר נטה לו דוד¹⁵ "וְדוֹד מְכַרְכֵּר בְּכַלְעֵז לִפְנֵי ה' וְדוֹד חָגוּר אֶפֶוד בָּד: וְדוֹד וְכָל־בַּיִת יִשְׂרָאֵל מֵעֲלִים אֶת־אָרוֹן ה' בְּתוֹרָעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר", וכתב בספר בן איש חי¹⁶ 'ומכאן סמך למנהג ישראל בשמחת תורה'¹⁷. רבנו הבן איש חי לא הסביר היכן ומתי ביום שמחת תורה אנו כאילו מכניסים את ארון הברית לאהל מועד, אך אם נאמר שהשמחה בשמחת תורה היא גם על קבלת לוחות שניות הדברים מבוארים.

מהירושלמי עולה שבכל קריאה בתורה בציבור העולה לתורה הוא כנגד משה

שהוא יום ראשון מן השנה, הוא גם כן להטעות את השטן' וכו'. מדברינו כאן עולה הסבר נוסף לכך שנהגו לערוך את יום שמחת תורה דווקא ביום שמיני עצרת ולא בראש השנה, כי עיקרה של השמחה ביום שמחת תורה לפי מהר"א טירנא הוא על קבלת לוחות אחרונות ביום הכיפורים, ובוודאי שלא ניתן להקדימה לראש השנה, וכיוון שלא ניתן לשמוח כנדרש הכיפורים שהוא היום הנכון, דחינו את השמחה לשמיני עצרת (ובחול"ל ליו"ט שני שלו), שגם הוא יום מיוחד לציון החיבה המיוחדת של עם ישראל (ראה סוכה נה, ב, וברש"י ויקרא כג, לו ובמדבר כט, לו).

14 אבי מורי הרב נפתלי בר אילן שליט"א הראני את דברי רמב"ן עה"ת שמות כד, יא. גם הפיוט הידוע אומר 'עֲלִיּוֹנִים שְׁשׁוֹ וְתַחְתּוֹנִים עֲלָזוּ בְּקַבְּלַת תּוֹרָה הַפְּתוּקָה מִסִּינַי'. אמת, שבתפילת שחרית של שבת אנחנו אומרים 'שמח משה במתנת חלקו', אך לפי הפשט הכוונה למתנת השבת (וראה גם עולת רא"ה ח"ב עמ' קו). וראה זה פלא, מצאנו במנהגו של הרב יעקב משה חרל"פ **בשעת ההקפות בשמחת תורה** ש"כנער צעיר שר בהתלהבות את הפיוטים המסורתיים והקהל אחריו. **לשיא ההתלהבות הגיע בשירו את הפיוט 'שמח משה במתנה חלקו'** בניגון המיוחד שלו ובליווי מילים באידיש בין קטע לקטע' (אייר חרל"פ, **שירת הים שירת חיי של איש ירושלים הרב יעקב משה חרל"פ**, בית אל תשע"ב עמ' 244). והדברים עולים בקנה אחד עם הכתוב במאמר זה.

15 שמ"ב ו, יד-טו. וראה גם בדה"א טו, כט: 'וַתִּרְאָ אֶת־הַמְּלָכָה דְּיוֹד מְרַקֵּד וּמִשְׁחָק וַתִּבְזֵ לוֹ בְּלִבָּהּ. ייתכן שיש אסמכתא נוספת לשמחה ביום שמקבלים את התורה מהפסוק בשמ"א ו, יב: '**וישרנה הפרות בדרך** על דרך בית שמש' וגו', ואומרת הגמרא בע"ז כד, ב: 'מאי וישרנה א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה'.

16 שנה ראשונה פרשת וזאת הברכה אות יח, מובא בכף החיים אות כג.

17 ועל שמחת הגר"א בהקפות מסופר במעשה רב אות רלג: 'והוא ז"ל היה הולך לפני הס"ת... ומספק כף אל כף ומפזז ומכרכר בכל עז לפי הס"ת, ובוודאי נבחר ביטוי זה לא לחינם. וראה עוד בכף החיים אות ל. כתב הבי"ב באו"ח סי' שלט ד"ה ולא מטפחין בשם מהר"י קולון בשם רבינו האי 'שביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה דנהגו בו היתר משום כבוד התורה כיון דלית ביה אלא משום שבות' (למרות המשנה בביצה פרק ה משנה ב), והדברים הובאו גם בדרכ"מ סימן תרסט אות ג ובמ"ב שם ס"ק יא, אך לא ברמ"א (וראה גם בפרי מגדים ובמחצית השקל שם). והדברים צריכים עיון, שהרי במעמד הר סיני לא מצאנו ריקודים ומחולות, ודווקא בחטא העגל עם ההשחתה באו הריקודים והמחולות. ברם, לפי הבן איש חי הדברים מיושבים, שמצאנו סמך למנהג זה לרקוד בקבלת התורה והוא בכרכור של דוד המלך בכל עז.

רבינו¹⁸. על פי זה יתכן לומר שגם ביום שמחת תורה אלו המקיפים עם ספרי התורה את הבימה הם כנגד משה רבינו שהוריד מהר סיני את הלוחות¹⁹. ואכן, בשו"ת האלף לך שלמה סימן לז כתב שסירוב להיענות להזמנה מהגבאי לקבל את ספר התורה להקפות בשמחת תורה הוא כסירוב לעלות לתורה שמקצר שנותיו של אדם ח"ו, והדברים מתאימים²⁰. המנהג לסמוך ביום שמחת תורה את הקריאה בפרשת בראשית לסיום הקריאה בפרשת וזאת הברכה מנומק בטור: 'כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרטג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד', אך לפי הסברנו יכול בעל ספר המנהגים לתת למנהג זה טעם נוסף, והוא הרצון לפתוח מיד בלימוד התורה שזה עתה קיבלנוה²¹.

סמך לפירושונו בטעמן של ההקפות לפי מהרי"א טירנא מצוי בכך, שמהרי"א טירנא ייסד את מנהג ההקפות דווקא בליל שמחת תורה²² ולא ביום²³, ודווקא **לפני** הקריאה בתורה שבליילה²⁴. ואכן, הגיוני הדבר שטרם הקריאה בפרשת 'בראשית' במחזור

18 ראה מ"ב סימן קמא ס"ק טו שלפי שיטת הירושלמי ששניים עומדים לצד הבימה, הקורא הוא נגד השכינה, כביכול, והעולה הוא נגד משה רבינו. ועיין מ"ב שם ס"ק טז.

19 החפץ חיים 'הנהיג להוסיף בהקפות עד עשרה ולפעמים אף יותר, כדי שיזכה כל אחד ואחד מבני הקהל בנשיאת ס"ת בהקפות, ולא יבוא לידי מחלוקת כנהוג' (בספר 'דרכיו נימוקיו ושיחותיו של הרב חפץ חיים זצ"ל', שנסדר על ידי בנו, הרב אריה ליב הכהן זצ"ל, ונכרך יחד עם הספר 'מכתבי הרב החפץ חיים', עמ' לג אות כח). אם טעמה של ההקפה הוא לכבוד התורה לא ברור כיצד מתרבה כבודה של התורה בכך שמוסיפים הקפות למניעת מחלוקת, אך אם טעמה של ההקפה הוא לשם קבלת התורה, מנהגו של החפץ חיים בא כדי לזכות את כולם לקבל ממש בידיים את התורה (וצ"ע מהמ"ב בסימן תרסט ס"ק י שלא כתב חידוש זה שלו; וגם קצ"ע שלפי תוספות מעשה רב הגר"א לא היה מהדר לאחוז בתורה בעצמו בהקפות, וייתכן רק בזיקנתו (כותב מעשה רב שימש את הגר"א בשנותיו האחרונות בהאי עלמא; ראה, למשל, בסיום ההסכמה של ר' חיים מוואלוז'ין למעשה רב)).

20 בספר גשר החיים חלק א פרק כג עמוד רס התיר לאבל להחזיק ספר תורה בהקפות ולהקיף עימו, ולדברינו ניחא, שהרי מותר להעלות אבל לתורה (עי' יו"ד ס' ת' סע' א). וראה גם ב'נפש הרב' עמ' רכב, המסופר על הנהגת ר' חיים מבריסק בעת ההקפות, והיא היא (ותודה לאחי הרב טוביה שליט"א).

21 הטור לא כתב את מנהג ההקפות, ולכן לא יכול היה לכתוב טעם זה.

22 וראה גם שו"ת אורח משפט סימו קמב 'ואפילו על ההקפות של יום שמיני עצרת ג"כ נאמר שם שלא ראו אותן מהאריז"ל רק בליל שמיני עצרת'.

23 הטור כתב שהמנהג להוציא את ספרי התורה מארון הקודש ביום, ולא הזכיר מנהג זה לגבי הלילה. מהרי"א טירנא כתב להוציא את הספרים גם בלילה וגם ביום, ולהקיף את הבימה רק בלילה. אנו נוהגים להקיף עם התורה גם ביום, ומקור מנהג זה הוא ברמ"א.

24 כשלפי מנהגו קריאה זו, שהיא חידש, היא בשלושה ספרים: פרשת וזאת הברכה ופרשת בראשית

השנתי החדש יש להקדים ולקבל את התורה ולשמוח על קבלתה ועל הכניסה מחדש למצוה הגדולה של קריאת התורה בציבור²⁵. לו היו ההקפות נקבעות לשמחה על סיום הלימוד בתורה שבכתב או על גומרה של התורה או על השלמת המצוה לקרוא בתורה בציבור היו ההקפות נדחות עד בוקר החג, ובכל מקרה לא היו נעשות אלא רק לאחר השלמת הקריאה בפרשת 'וזאת הברכה'.

ראיה נוספת מצויה במנהג שנהגו כאשר מכניסים ספר תורה חדש לבית הכנסת, להוציא מבית הכנסת את כל ספרי התורה לקראת ספר התורה החדש²⁶, ומכאן שטלטול ספר התורה הותר בימים שבהם כאילו מוליכים את התורה מהר סיני אלינו, וזה מתקיים בשמחת תורה וכשמכניסים ספר תורה חדש לבית הכנסת²⁷. גם המנהג הנוסף שכתב מהרי"א טירנא²⁸ לקרוא בשמחת תורה את כל הנערים לעלות לספר התורה²⁹, נולד מן הסתם מהנסיון להחיות אצלנו את מעמד הר סיני, שבו ניתנה התורה גם לקטנים³⁰. גם מנהגים נוספים נולדו מן הסתם מהשמחה על החוויה המחודשת של קבלת התורה, כמו למשל המנהג לפרוס טלית מעל חתן התורה וחתן בראשית או מעל כל הנערים, שזכה לדיון בפוסקים מצד גדרי עשיית אוהל בשבת ויום טוב³¹ אך לא צוין לו מקור, ולדברינו מנהג זה השתלשל מהרצון לחוות מחדש את הענן הכבד שירד על הר סיני במעמד מתן תורה³². בספרו המועדים בהלכה מביא הרב זווין

ומוספים. וכך מובא גם בשמו בדרכ"מ אות א. ומ"מ כשהרמ"א הביא את המנהג לקרוא בתורה גם בלילה לא פסק מנהג זה כפי שהובא בספר המנהגים, אלא שקוראים בלילה 'נדריים' (ראה הערה אחרונה במאמר הנזכר), ואולי זו הסיבה שאנו נוהגים את מנהג ההקפות לא רק בלילה אלא גם ביום, מה שלא נזכר בספר המנהגים כלל וכן"ל.

25 לוחות ראשונות נתנו 'בְּהֵיט הַבְּקָר'. לא מצאתי שנאמר משהו על זמנן נתינת הלוחות השניות, אבל מסתבר שהוא הדין.

26 ע"י בדברי הרב יהודה זולדן, **מלכות יהודה וישראל**, מרכז שפירא תשס"ב, סימן ח, עמ' 131-146, וראה גם במה שכתב בנימוק להיתר הוצאת ספרי התורה מבית הכנסת לקראת הכנסת ספר התורה החדש בשו"ת ישכיל עבדי או"ח סי' ט סע' ג (מצוין אף הוא אצל הרב זולדן).

27 ואכן, נהגו, ללוות בלפידים את ספר התורה שמכניסים לבית הכנסת.

28 שהעתיק הרמ"א בדרכי משה ס"ק א-ב ובהגותיו.

29 ראה הערה 23 במאמר הנזכר, שהערנו שספר המנהגים לא כתב מה קוראים לפני הנערים למרות שהוא זה שחידש מנהג זה. אכן הרמ"א פסק שקוראים לפנייהם פרשת מלאך הגואל, אך ייתכן שלפי דברנו אולי ספר המנהגים סבר אחרת, ואולי אין בכך נפ"מ.

30 ע"י שמות י, ט, ובמאמר הנזכר הערה 20.

31 יביע אומר חלק ז, או"ח סימן נה.

32 שמות יט, טז. וראה בנפש הרב עמ' רכא: "הגר"א היה מקפיד שלא יעמוד שום אדם ע"ג הבימה בשעת ההקפות" (ותודה לאחי הרב טוביה שליט"א); בוודאי, כדוגמת הר סיני במעמד מתן תורה

זצ"ל שיש שנהגו בשמחת תורה להקיף את הבימה עם ספרי התורה כשאבוקות של אור בידיהם³³, וכמו כן כתב בט"ז בהלכות בית כנסת³⁴ שיש נוהגים בהושענא רבה (ומן הסתם לקראת יום שמחת תורה) להניח נר דולק בארון הקודש לאחר הוצאת הספרים, וראה גם במ"ב סי' תרסט ס"ק ד בשם הא"ר³⁵ שיש להרבות בנרות בבית הכנסת 'לכבוד התורה שמוציאין', כל המנהגים הללו בוודאי נועדו להחיות את האש הגדולה שירדה על ההר במעמד הר סיני³⁶.

גם המנהג להרבות קרואים ביום שמחת תורה, וגם המנהג שכרוך בו והוא לקרוא את פרשת וזאת הברכה פעם אחרי פעם³⁷, נזכרים במנהגי מהרי"א טירנא תחת הנימוק הכללי 'לכבוד התורה', וייתכן שגם הם נובעים מרצון שכל הקהל ישתתף בשיחזור מעמד הר סיני. יש להדגיש שאין צורך בשני מנהגים אלו כדי לחוות את שיחזור מעמד הרב סיני, שהרי לא רק העולה לתורה משתתף במעמד הר סיני אלא כל הציבור³⁸, וממילא השמחה על הכניסה למצוה זו מחדש לא תיפגם בהיעדר מנהגים אלו של ריבוי העולים וחזרה על פרשת וזאת הברכה. אמנם לפי הירושלמי העולה הוא כנגד משה רבינו, אך לכאורה אין סיבה לבקש להיות כמשה רבינו דווקא בקריאת פרשת וזאת הברכה יותר מבקריאה של פרשות אחרות. לכן ייתכן שמנהג זה נובע מהרצון להמריץ את העם להגיע לבית הכנסת לפחות ביום שמחת תורה, וכך להיות שותף במעמד קבלת הלוחות השניות³⁹.

(ובעל 'נפש הרב' כתב בעצמו נימוק אחר, עיי"ש).

33 מנהג דומה מצאנו במהרי"ל שמובא בדרכי משה אות ג (דוק שהמחאה שמביא מהרי"ל בשם אביו היתה נגד סתירת הסוכות ולא נגד הבערת המדורה).

34 או"ח סי' קנד ס"ק ז. ה"ט"ז עצמו כותב שמנהג זה הוא לכבוד התורה, אך הוא אינו מקשר אותו למעמד הר סיני, וצ"ע.

35 לא מצאתי בא"ר בפנים, וצ"ע.

36 שמות יט, יח, דברים ה, ד. אמנם יש להעיר על מנהגים הללו, שהרי ע"פ מדרש תנחומא כי תשא סי' לא שבקבלת לוחות שניות לא מצאנו לא ענן ולא אש ולא עשן אלא רק בקבלת לוחות ראשונות.

37 מנהג כפול זה (להרבות קרואים ביום טוב, וכן שיקרא זה מה שקרא זה) מופיע בהמשך דברי רמ"א שם בסימן תרסט סע' א (וראה גם בדרכ"מ שם אות ב), ונפסק גם ברמ"א בס' רפב סע' א-ב, והוא חריג לכללים שכותב הרמ"א שם סי' רפב סע' א בנוגע לימים טובים, ובסע' ב בנוגע לשבתות וימים טובים.

38 שכך הוא לשון הזוהר שהעתקנו לעיל: "בעאן כל עמא לסדרא גרמייהו לתתא באימתא בדחילו ברתת בזיע ולכוונא לבייהו כמה דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אורייתא".

39 על שרשי מנהג זה מכיוונים אחרים ראה בשו"ת עשה לך רב חלק ג סימו כא.

שמחת תורה בנשים

גם בנשים שייכת השמחה שחידש אביי⁴⁰ על השלמת לימוד התורה שבכתב (טעם שמחת הקהל ביום שמחת תורה לפי ה"טור), וכן שייכת בהן השמחה על גמרה של תורה⁴¹, שהרי אם עשו יש להן שכר⁴², ולמ"ד שנשים מצוות לשמוע קריאה בתורה בציבור⁴³ שייכת בהן גם השמחה על השלמת המצוה הזו. אך מצד שני נשים אינן מצטרפות למניין להשראת השכינה בקריאה בתורה בציבור⁴⁴, לכן אם הנשים מתכנסות באולם בפני עצמן אסור להן להקיף עם התורה את הבימה שהרי טלטול ספר התורה הותר ביום שמחת תורה אך ורק במקום ששורה שכינה בהתכנסות, ואנו מנסים להחיות את קבלת התורה בלוחות שניות שזו עילת השמחה, שממנה נולד מנהג ההקפות. וכן נראה שאין להתיר לאשה להקיף את הבימה עם ספר התורה גם בזמן שנמצאים עשרה גברים בבית הכנסת (בלי להיכנס לבעיית הצניעות שבכך)⁴⁵, שכשם שבקריאה בתורה אמרו חכמים (מגילה כג, א) אשה לא תקרא מפני כבוד הציבור, וכך נפסק בשו"ע סי' רפב סע' ג, מסתבר שהוא הדין הכא, שהרי ראינו שהמקיף את הבימה עם ספר התורה הוא כקורא בתורה, ושניהם כנגד משה רבינו.

מסקנות

א. אין מניעה מלקיים את מנהג ההקפות גם בבית כנסת שנמנעה ממנו השמחה על השלמת המצוה לקרוא בתורה בציבור בשנה היוצאת⁴⁶, כיוון שמנהג ההקפות הוא שחזור והחייאה של קבלת הלוחות השניות, והשמחה בו היא על קבלת התורה ועל הכניסה למצוה של הקריאה בתורה בציבור בשנה הנכנסת⁴⁷. בכל קריאה

40 גמרא שבת ק"ח, ב.

41 למי שזכתה לכך. לא כאן המקום לדון בנוגע להיתר או לאיסור או להידור, אם יש, בכך שאשה תגמור אף את כל התורה שבעל פה.

42 רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה יג; וראה גם משנה נדרים פרק ד משנה ג.

43 ראה שלחן ערוך סי' רפב סע' ו ומ"ב שם ס"ק יב.

44 שו"ע או"ח סי' נה סע' א, וכך נפסק שם בסימן קמג סע' א. נשים רשאיות לעלות לתורה מעיקר הדין (מגילה כג, א), וכך נפסק גם בשו"ע סי' רפב סע' ג, אך אין ביכולתן להצטרף לעשרה לאמירת דברים שבקדושה, ועי' גם מג"א סי' רפב אות ו ומחצית השקל שם ופמ"ג שם בא"א, ובברכי יוסף ועוד.

45 שהרי ייתכן שאמא לעשרה בנים תבקש אף היא להקיף עמם את התורה.

46 וראה הערה 42 במאמר הנזכר בדיוק מלשון הרמ"א סי' קלה סע' ב וב"ב סי' קלה ס"ק ו ובביאור הלכה שם.

47 ועי' מעשה רב אות רלג על השמחה המיוחדת ששרתה על הגר"א בשעת ההקפות דווקא, יותר

בתורה בציבור שורה השכינה, ואנו שומעים מחדש את הפרשה בסיני, והעולה לתורה הוא כנגד משה רבינו. גם במנהג ההקפות שורה השכינה ואנו מוליכים מחדש את הלוחות השניות מהר סיני אל העם, והמקיף עם התורה הוא כנגד משה רבינו⁴⁸.

ב. מנהג ההקפות אינו יכול להתקיים בהקפות של נשים, כיוון שאין השריית שכינה בהתכנסותן, ושוב מתעורר האיסור על טלטול התורה לחינם. גם אין להתייר הקפות נשים אף כשנמצאים עשרה גברים בבית הכנסת, מאותה סיבה שנהגו שאשה אינה עולה לתורה.

ג. הטור עצמו לא פסק את איסור הטלטול של ספרי התורה, ואף על פי כן נראה שאנו רשאים לסמוך על ההיתר שלו ולהוציא את כל הספרים מארון הקודש ולהניחם על הבימה עבור מי שרוצה לשיר לכבוד התורה, שהרי מותר לטלטל את ספר התורה לכבודו וכנ"ל⁴⁹.

ד. מסתבר שגם נשים יכולות לרקוד⁵⁰ סביב הבימה כשהתורה עליה, שהרי גם נשים רשאיות לשמוח על השלמת המצוה הגדולה של קריאה בתורה בציבור ועל סיום הלימוד בתורה שבכתב וגם על שחזור קבלת התורה בלוחות שניות, וגם לשמוח על חלקן בלימוד התורה של שאר בני המשפחה⁵¹.

משמחת החג בשאר היום, וראה גם ב'תוספות מעשה רב' שבחג השבועות גדלה השמחה אצל הגר"א יותר מכל רגל. הרי לנו שוב שמנהג ההקפות משרה שמחה מיוחדת כביום מתן תורה.

48 'היתר' שיחה בטלה בזמן ההקפות צע"ג, מלבד איסור אמירת דברים בטלים בבית הכנסת (ועי' מ"ב ס"ו קמו ס"ק ד, וצ"ע). ומכל מקום נראה שנהגו גדולי ישראל להקל בשעת ההקפות ללמוד לעצמם.

49 אם מוליכים את ספר התורה בדרך הקצרה מארון הקודש כדי להניחו על הבימה, אף על פי שלא קוראים בו, לא נראה שיש לחלק בין קהל מתפללים שיש בו מניין לקהל מתפללים שאין בו מניין, אחרי שזה בוודאי כבוד התורה שיוציאוה וירקדו לפניה, ובתנאי שהטלטול הוא הטלטול המינימלי ההכרחי. אמנם אם הוצאת ספר התורה היא אל מחוץ לבית הכנסת למקום שבו ירקדו הנשים סביב הספר, ההוצאה היא אותה הוצאה לכבוד התורה, אבל לכאורה משם איסור טלטול ספר התורה שלא לצורך לא יצאנו, כשם שלא מוציאים את ספר התורה לבית האסורים אם אין עשרה הזקוקים לקריאה. ואולי קריאה בספר ליחידים שאינה קריאה בציבור גרעה מריקוד סביב הספר לכבודו, וצ"ע.

50 הריקוד סביב התורה נזכר בטור, שלשיטתו טעם שמחת הקהל בשמחת תורה הוא השלמת לימוד התורה שבכתב, ושמחה זו שייכת גם בנשים. ובלאו הכי יש שמקילין בריקודים בזמן הזה כיוון שאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, עיי' הערה 19 לעיל.

51 כשם שכורתי העצים למזבח שמחים ביום השלמת מלאכתם לדעת הרשב"ם, ואף שמלאכה זו של כריתת העצים אינה מלאכה בפני עצמה אלא הכנה למלאכה אחרת; הוא הטעם לשמחת הקהל ביום שמחת תורה לפי האור זרוע, ואחד משני הטעמים לשמחת הקהל לפי ספר המנהגים (שהוא

ה. אין לערוך הקפות בבית כנסת שאין בו מניין שהרי השכינה אינה שורה ושוב מתעורר האיסור לטלטל ספר תורה לחינם⁵², אך מותר להוציא את ספרי התורה מארון הקודש ולהניחם על הבימה ולרקוד סביבם⁵³.

היחיד שלימד אותנו את מנהג ההקפות, כאמור).

52 ובשו"ת בצל החכמה חלק ד סי' קיב אות ה הכריע בפשטות להקל, וצ"ע; וראה גם מ"ב סי' תרסט ס"ק ט, ומן הסתם לבית כנסת שיש בו מניין מדובר.

53 עתה עולה בדיני יישוב נוסף לשאלה מדוע נזקק הרמ"א להביא את הדין שכתב הטור ('ועוד נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות שירות ותשבחות'), למרות שמיד סמוך לו הביא את הדין שכתב ספר המנהגים ('ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת'); אחרי שמקיפים את הבימה עם ספרי התורה, האם אין זה קל וחומר שניתן להוציא את הספרים ולהניח על הבימה? ולדברנו ניחא: הדין של ספר המנהגים נאמר לגבי בית כנסת שיש בו מניין, והדין שכתב הטור הוא דין מצומצם יותר לבית כנסת שאין בו מניין (בעמודים 67-68 במאמר הנזכר הצענו שני הסברים נוספים).

הכתוב צווה ואומר אשת חיל מי ימצא, והיא התורה, היינו מי יכול להשיג את עומק חכמתה כאשר היא. ואמר עוד בטח בה לב בעלה, היינו מי שהוא לומד אותה בתמידות ומתדבק בה כראוי יכול לבטוח עליה שהיא תעורר רחמים עליו לכל דבר. ושלא לא יחסר, היינו דטבע שני צדדים הנלחמים זה עם זה והאחד נוצח לוקח כל השלל של השני, ואימתי הוא דבר טוב כשהנוצחים היו מועטים והמנוצחים מרובים מאוד, וע"י זה יש הרבה שלל ומגיע לכל אחד מהמנוצחים חלק גדול. מה שאין כן להיפך, או אפילו כשהם שווים, לא יגיע שלל לכל אחד מהמנוצחים כי אם מעט. ולזה בא הכתוב לומר שאל תדמה ששמחת התורה שמגיע להלומד כשמעיין ומחדש בה איזה דבר חכמה הוא רק כשלומדיה מועטים, אבל אם היו הלומדים מרובים לא היה מגיע לכל אחד מה חדש בה איזה דבר חכמה, כי לא כן הוא, אלא השלל לא יחסר בה. כי אפילו אם היו לומדים כל ישראל, והיו לומדים כל ימי חייהם, יש ויש בה ענייני חכמה הרבה מאוד שיש די לכל אחד, ולכל נפש נתן חלקו בתורתו, לזה במקרא ולזה במשנה ולזה בחלק המדרש ולזה בהלכות. וזהו שאנו מבקשין כולנו ותן חלקנו בתורתך.

ספר שם עולם לחפץ חיים חלק א הערה בפרק י